

Pensiju sistēmu salīdzinājums Baltijas valstīs: ko mēs varam mācīties viens no otra

Olga Rajevska

Pensiju sistēmas Latvijā, Lietuvā un Igaunijā

- I pīlārs – obligātā valsts pārdales tipa pensiju shēma
 - ✓ Lietuva – bāzes pensija + punktu sistēma kopš 1995. g.
 - ✓ Latvija – nosacīto kontu (NDC) sistēma kopš 1996. g.
 - ✓ Igaunija – bāzes pensija + punktu sistēma kopš 1999. g.
- II pīlārs – obligātie privātie pensiju fondi
 - ✓ kopš 2001. g. Latvijā un Igaunijā
 - ✓ kopš 2004. g. Lietuvā
- III pīlārs – brīvprātīgie privātie pensiju fondi

Pensiju budžeta finansējums – sociālās apdrošināšanas iemaksas

TIKAI I PĪLĀRS				
	Sociālās apdrošināšanas iemaksas (% no bruto-algas)			
	maksā			No tām uz pensijām
	Apdrošinātais	Darba devējs	kopā	
Igaunija	-	33	33	20
Latvija	10.5	23.59	34.09	20 (23.86)
Lietuva	9	30.8	39.8	26.3

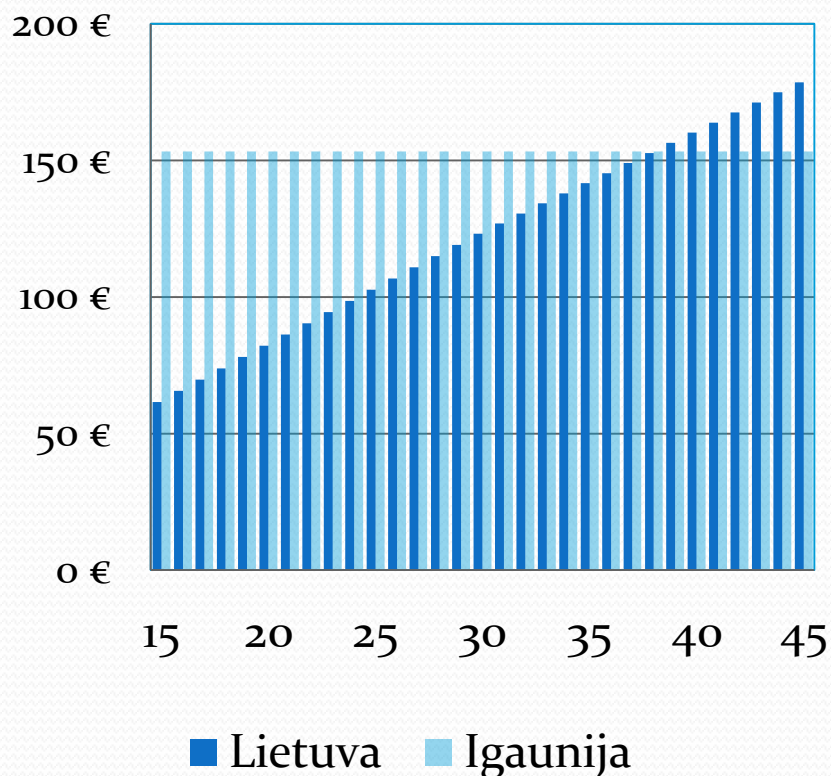
I PĪLĀRS + II PĪLĀRS						
	Sociālās apdrošināšanas iemaksas (% no bruto-algas)					
	maksā			No tām uz pensijām		
	Apdrošinātais	Darba devējs	kopā	kopā	1. pīlārs	2. pīlārs
Igaunija	2	33	35	22	16	6
Latvija	10.5	23.59	34.09	20	14	6
Lietuva	11*	30.8	41.8	28.6	24.6	4

Pensiju budžeta finansējums – no valsts budžeta

- **Lietuva:** valsts subsīdijas II pīlāra pensiju fondiem no valsts budžeta visiem II līmeņa dalībniekiem – 2% no valstī vidējās darba algas
(2016. g. aprīlis - €13.82 par cilvēku mēnesī)
- **Igaunija:** valsts subsīdijas II pīlāra pensiju fondiem no valsts budžeta vienam no bērna līdz 3 gadu vecuma vecākam – 4% no valstī vidējās apdrošinātās algas
(2016. g. aprīlis - €33.99 par cilvēku mēnesī)
- **Latvija:** piemaksas pie pensijām no valsts budžeta – €1.00 par katru pirmsreformas darba stāža gadu visiem kas pensionējās pirms 2012.

I pīlārs Igaunijā un Lietuvā

Bāzes pensija



Pensijas punktu sistēma

Igaunija

$$1 \text{ punkts} = \frac{\text{alga}}{\text{vidējā apdrošinātā alga}}$$

5.514 EUR

Lietuva

$$1 \text{ punkts} = \frac{\text{alga}}{\text{"apdrošināts ienākums"}}$$

2.225 EUR

I pīlārs Latvijā (NDC)

$$\frac{\sum K_i \times A_i}{G \times 12}$$

- K_i – sociālās apdrošināšanas iemaksu summa gadā i ,
 - A_i – algas indekss gadā i , un
 - G – G -vērtība, nodzīvošanas koeficients (plānotais vecuma pensijas izmaksas laika periods, gados)
-
- ✓ Individuālie konti
 - ✓ Virtuāls nosacītais pensiju kapitāls
 - ✓ Ikgadēja kapitāla indeksācija (valorizācija, aktualizācija)
 - ✓ Kapitāls tiek pārvērsts anuitātēs pensionēšanas brīdī

Kapitāla indeksi

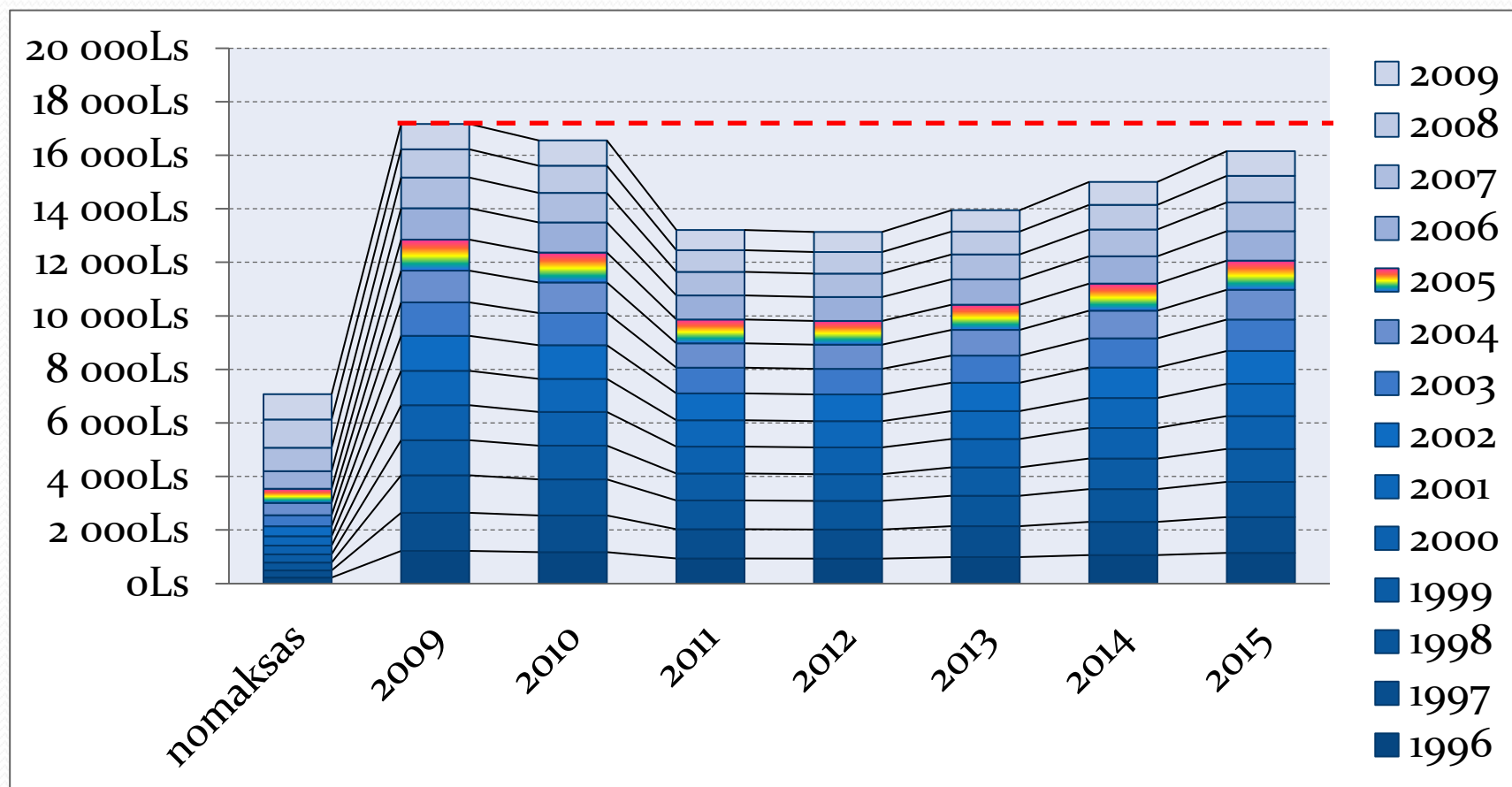
$$I_t = \frac{A_t}{A_{t-1}}$$

A_t - sociālās apdrošināšanas iemaksu algu summa no $t-1$ gada 1.augusta līdz t gada 31.jūlijam

A_{t-1} sociālās apdrošināšanas iemaksu algu summa no $t-2$ gada 1.augusta līdz $t-1$ gada 31.jūlijam

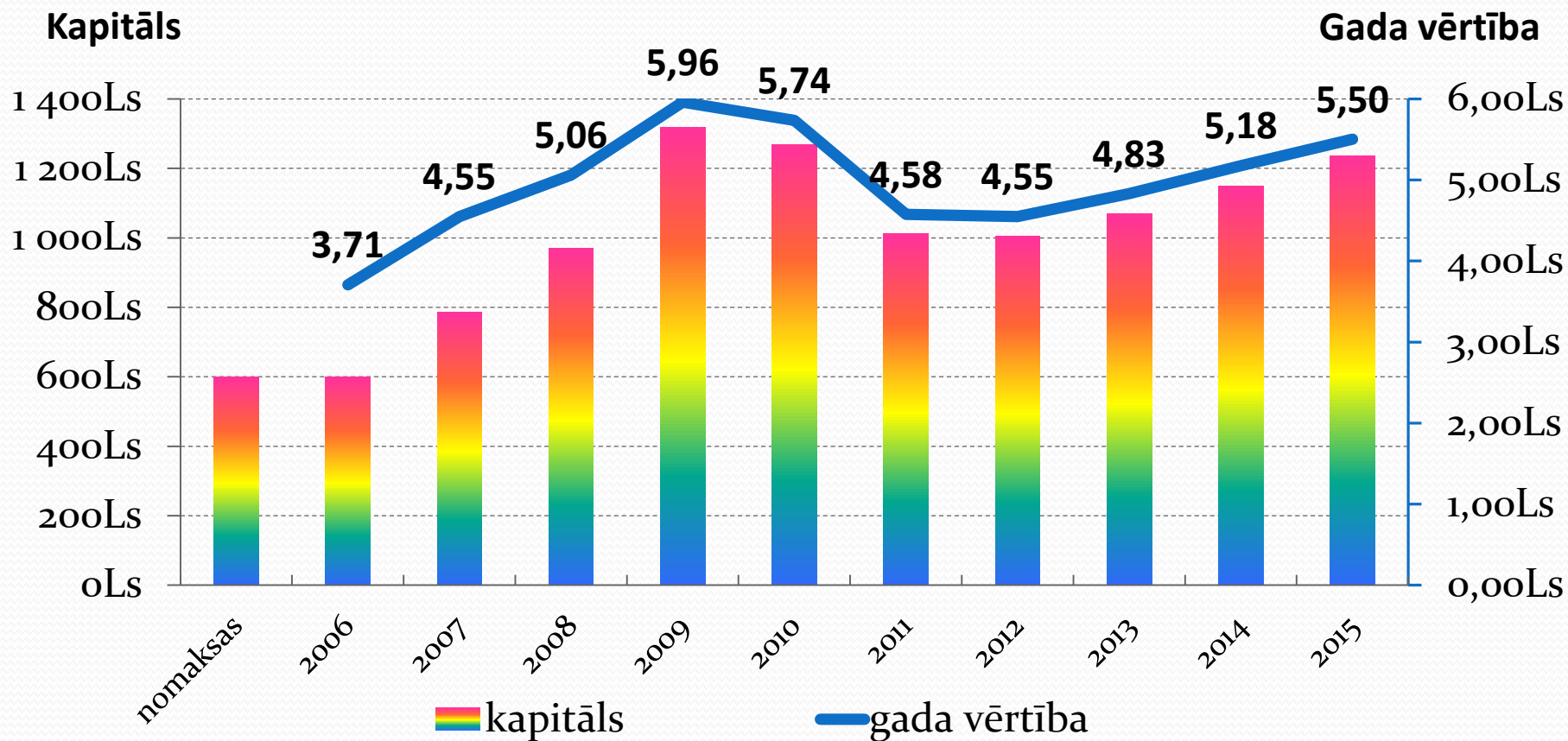
Valorizācija – pensijas tiesību naudas izteiksmes pārvērtēšana

Uzkrātais pensiju kapitāls no saņemtās vidējās algas 1996. – 2009. gg.



Avoti: VSAA (vidējās apdrošinātās algas, kapitāla indeksi), autores aprēķini

2005. g. pensiju kapitāls un “gada vērtība” (2006.-2015.gg. pensionāriem)



“Gada vērtība” – kā nomaksātie 2005. gadā 600 lati valorizējās atkarībā no pensionēšanas gada

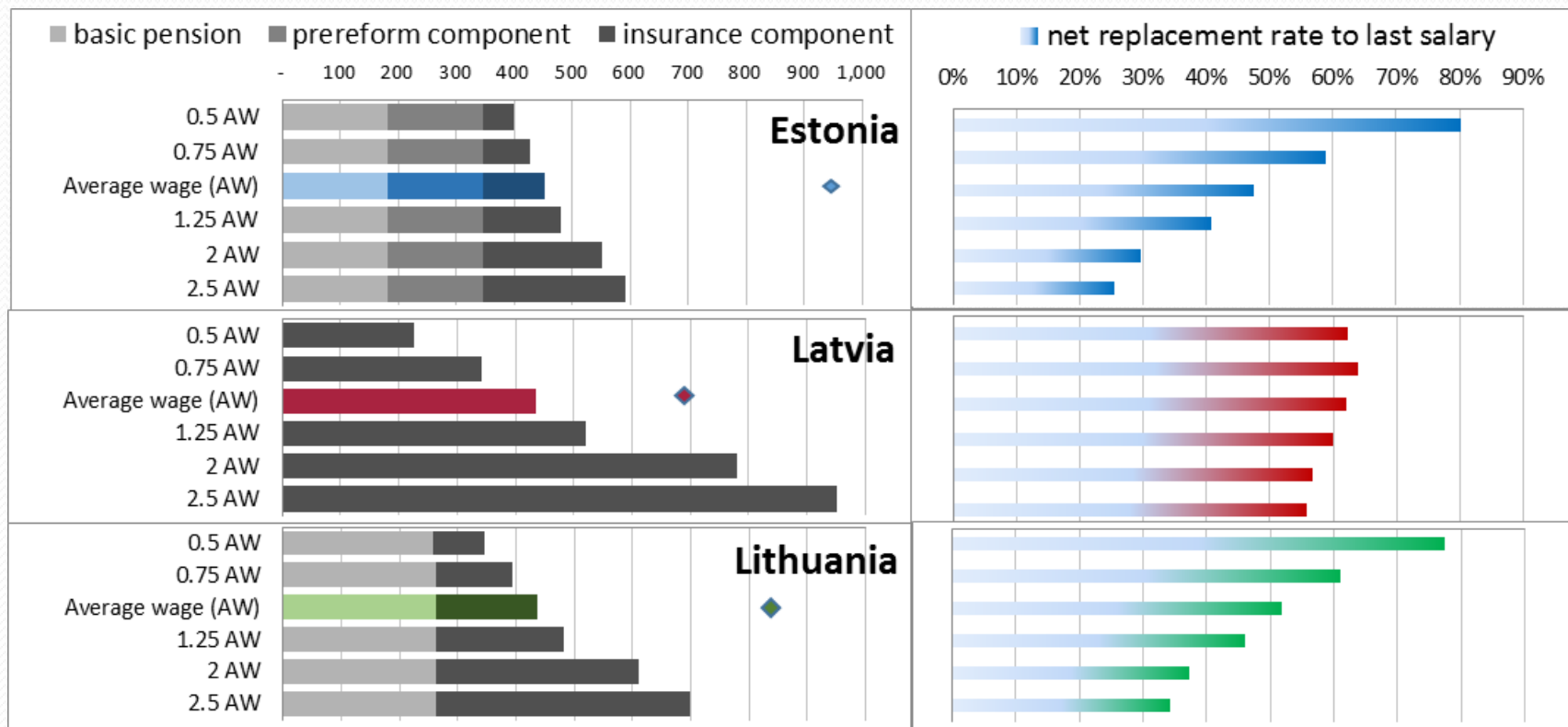
Piešķirto pensiju indeksācija

Igaunija	$K = 20\% \text{ PCI pieaugums} + 80\% \text{ summārās algas pieaugums}$ minimālā pensija $\times K$ bāzes pensija $\times 1.1K$ viena punkta naudas vērtība $\times 0.9K$
Latvija	$K = 75\% \text{ PCI pieaugums} + 25\% \text{ summārās algas pieaugums}$ tikai daļa no pensijas ($\frac{1}{2}$ no vidējās apdrošinātās algas) tiek indeksēta!!
Lietuva	Nav noteikumu. Pēc valdības ieskatiem

Pirmsreformas darba stāžs

Igaunija	... - 1998.	1 pirmsreformas gads = 1 punkts
Latvija	... - 1995.	$\frac{\text{apdrošinātā alga } 1996. - 1999.}{48} \times 12 \times [\text{pirmsreformas stāžs}] \times 20\%$
Lietuva	... - 1993.	1 pirmsreformas gads = vidējais punktu skaits par pēcreformas darba stāžu <i>vai balstoties uz 5 labākiem secīgājiem gadiem laikposmā 1984.-1993.</i>

Personai ar 40 gadu darba stāžu, kura pensionējās 2014. gadā, aprēķināma neto vecuma pensija Baltijas valstīs (PPS)



◆ - vidējā neto apdrošinātā alga (PPS)

Avots: autores veiktie aprēķini, izmantojot Baltijas valstu sociālās apdrošināšanas aģentūras statistikas datus un valstu nacionālajos likumdošanas aktos noteikto pensiju aprēķināšanas kārtību

Minimālā valsts vecuma pensija (2016. aprīlis)

Igaunija	Latvija		Lietuva
	Darba stāžs	Lielums	
€ 167.40	15-19 gadi	€ 70.43	€ 100.80
	20-29 gadi	€ 83.24	
	30-39 gadi	€ 96.04	
	≥ 40 gadi	€ 108.85	
< 15 gadi			
€ 167.40	€ 64.03 (+ 5 gadi oficiālām pensionēšanas vecumam)		€ 100.80

Griesti:

Lietuva: max vidēji 5 punkti par gadu (t.i. max 200 punkti par 40 gadu stāžu)
 Latvija: nav sociālā nodokļa virs 48.600 EUR par gadu (apt. 6 vidējās apdrošinātās algas mēnesī)

Ienākumu nodoklis pensijām

	Likme	Neapliekamais apjoms	Vidēja vecuma pensija, neto (2015. g. IV kvartāls)
Igaunija	20%	€ 395	€ 370.70
Latvija *	23%	€ 235	€ 276.75
	* ar nodokli neapliek pirms 1996. piešķirtās pensijas		

Lietuvā pensijas ar nodokli neapliek!

Priekšlaicīga / atlikta pensija

	Priekšlaicīga pensija		Atlikta pensija
	pirms	Samazinājums pret «normālo» pensiju	Pieaugums pie «normālās» pensijas
Igaunija	3 gadiem	-0.4% mēnesī	+0.9% mēnesī (10.8% gadā)
Latvija	2 gadiem (*)	-50%	<i>G-vērtība</i>
Lietuva	5 gadiem (*)	-0.4% mēnesī	8% gadā

* - min 30 gadi darba stāža

II pīlāra līdzekļu pārmantojamība

- **Dalībnieks nomirst pirms pensijas vecuma sasniegšanas**

Igaunijā un Lietuvā: pensiju fondu daļas ir pārmantojamas

Latvijā: pensiju fondu daļas nav pārmantojamas

2012.g. – € 3.0 milj.

2013.g. – € 3.9 milj.

2014.g. – € 4.9 milj.

2015.g. – € 5.8 milj.

- **Dalībnieks nomirst pēc aiziešanas pensijā**

- Ir atkarīga no apdrošināšanas līguma noteikumiem (iespējama apvienotā polise)

- Jā nav apdrošināšanas līguma:

Igaunijā un Lietuvā: atlikušais kapitāls ir pārmantojams

Latvijā: atlikušais kapitāls nav pārmantojams

Vecāku pensijas Igaunijā

- Valsts maksā sociālo nodokļi no vidējās apdrošinātās algas par vienu no vecākiem, kuriem ir bērns līdz 3 gadu vecumā (2016. g. aprīlī - €849.65)
 - persona iegūst 1 pensijas punktu par gadu I pīlārā
- Valsts veic papildus iemaksas - 4% no vidējās apdrošinātās algas - no valsts budžeta II pīlāra pensiju fondā par vienu no vecākiem, kuriem ir bērns līdz 3 gadu vecumā (2016. g. aprīlī - €33.99)
 - Papildus iemaksas tiek veiktas neatkarīgi no tā vai vecāks strādā vai nestrādā
 - Ja vecāks nav II pīlāra dalībnieks – iegūst 3 pensijas punktus I pīlārā

- **Kompensācija:**

Par bērniem, kuri piedzima 1981.-2012. gg. viens no vecākiem saņem 2 papildpunktus I pīlārā

Kas trūkst Latvijai?

- Bāzes pensija
- Minimālās pensijas regulāra indeksācija
- Bonusi par darba stāžu
- Neapliekamā minimuma paaugstināšana
- Pensiju progresivitāte (lielākām algām zemākas aizvietošanas likmes)
- Priekšlaicīgās pensijas lielums – atkarīgs no atlikušo mēnešu skaita
- II pilāra līdzekļu pārmantojamība
- Vecāku pensijas

Paldies par uzmanību!

